

сфері виборчого законодавства, які не мають відомчих кордонів (наприклад, щодо допущених при складанні списку виборців неправильностей);

г) як правило, заходи адміністративного примусу застосовують виконавчі органи (службові особи), уповноважені здійснювати правоохоронні функції у сфері державного управління (наприклад, органи внутрішніх справ, контрольно-наглядові органи тощо).

Висновки. Розглядаючи юрисдикційну діяльність Центральної виборчої комісії, необхідно зауважити, що існування загальної (типової) моделі правозастосовної діяльності аж ніяк не означає, що застосування права зводиться лише до вирішення відомого силізізму, в якому суспільні відносини підводяться під правові норми, унаслідок чого абстрактні правила набувають конкретного характеру. Неординарний характер розвитку суспільних відносин у виборчій сфері передбачає, що їх розвиток та зміна не підпорядковуються одній суворо визначеній функції математичного порядку, а супроводжуються утворенням нетипових ситуацій правозастосовного процесу.

Література

1. Конституційне право України : [підруч.] / за ред. В. Ф. Погорілка. – К. : Наук. думка, 2002. – 734 с.

УДК 349.41

В. Сидор,

кандидат юридичних наук, доцент,

Чернівецький торговельно-економічний інститут КНТЕУ

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ЗЕМЕЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Досліджено найактуальніші аспекти земельного законодавства України як теоретично важливого аспекту серед фундаментальних проблем сучасної науки земельного права та їх нового теоретичного осмислення. Доводиться, що методологія сучасного земельного законодавства є відносно самостійною частиною науки земельного права. Наука земельного права повинна стати важливим інструментом вивчення земельного законодавства з подальшим виробленням рекомендацій, направлених на його удосконалення.

Ключові слова: методологічна основа, земельні відносини, земельне законодавство, методологія законодавства, наука земельного права, методи пізнання, законодавча діяльність, наукові дослідження.

Исследованы наиболее актуальные аспекты земельного законодательства Украины как теоретически важного аспекта среди фундаментальных проблем современной науки земельного права и их нового теоретического осмысления. Доказывается, что методология современного земельного законодательства является относительно самостоятельной частью науки земельного права. Наука земельного права должна стать важным инструментом изучения земельного законодательства с последующей разработкой рекомендаций, направленных на его усовершенствование.

Ключевые слова: методологическая основа, земельные отношения, земельное законодательство, методология законодательства, наука земельного права, методы познания, законодательная деятельность, научные исследования.

A publication is devoted to researching of the most topical aspects of the land legislation of Ukraine as in theory important aspect among the fundamental problems of modern land law science and its new theoretical comprehension. It is proved that methodology of the modern land legislation is relatively independent part of land law science. Land law science must become the important instrument of study of the land legislation with the subsequent rule-making, directed on improvement.

Key words: methodological basis, land relations, land legislation, methodology of legislation, science of the land law, methods of cognition, legislative activity, scientific researches.

Постановка проблеми. Законодавча діяльність держави розглядається як передумова правового регулювання різноманітних суспільних відносин. У законодавчому порядку визначаються владні повноваження представницьких і виконавчо-розпорядчих органів, за допомогою законодавства закріплюються юридичні гарантії найважливіших прав і свобод людини та громадянина. Проте сьогодні, на жаль, доводиться констатувати, що процеси соціально-економічної деформації негативним чином вплинули на багато

державно-правових інститутів, у тому числі й на інститут законодавчої діяльності. Підпорядкування законодавчої процедури суб'єктивним політичним пристрастям, входження у владу не компетентних фахівців, а дилетантів-демагогів, що компенсують професійну непридатність популістськими гаслами й нездійсненими обіцянками; глибока криза в економічній сфері – ці та інші фактори значною мірою ускладнюють і без того непросту ситуацію в законодавчій сфері. Ускладнює цю ситуацію й недостатня розробленість у вітчизняному правознавстві методологічних проблем, що стосуються прийняття й функціонування законів в умовах формування в Україні правової держави й громадянського суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми методології земельного законодавства досліджували В. І. Андрейцев, Г. І. Балюк, Ю. О. Вовк, В. К. Гуревський, А. П. Гетьман, І. І. Каракаш, П. Ф. Кулинич, В. Л. Мунтян, В. В. Носік, О. О. Погрібний, В. І. Семчик, Н. І. Титова, Ю. С. Шемшученко, М. В. Шульга, В. З. Янчук та ін. Проте сьогодні виникає нагальна потреба всебічного осмислення цілого ряду теоретично-прикладних аспектів методології земельного законодавства.

Метою статті є дослідження найбільш актуальних аспектів методології земельного законодавства України.

Виклад основного матеріалу. Термін «законодавство» досить широко використовується в правовій системі, але не має, як влучно відзначив Д. Д. Лилак, легалізованого визначення ні в Конституції, ні в законах України, незважаючи на те, що він є елементом юридичної техніки, а його застосування повинно відповідати певним вимогам: він має вживатися в тому чи іншому нормативно-правовому акті однозначно; це єдине визначення повинно бути загальновизнаним; він має зберігати свій особливий зміст в кожному новому акті [1, с. 41]. Енциклопедично законодавство визначається Ю. С. Шемшученком як система актів, якими регулюються суспільні відносини, і як головний засіб реалізації функцій законодавчої влади та основний метод здійснення правотворчої функції держави, що полягає в діяльності відповідних державних органів з розробки, розгляду, прийняття й оприлюднення законів та інших нормативних актів [2, с. 499].

У системі управління державою й суспільством значення законодавства визначається перш за все тим, що з його допомогою встановлюються межі свободи поведінки суб'єктів правовідносин, оскільки свобода не може існувати без таких меж. Справжня свобода завжди усвідомлює свої межі і, більш того, знаходить себе лише в рамках, що створюються за допомогою певних законів [3, с. 168]. Причому, обмежуючи свободу кожного певними межами, держава за допомогою законодавчої діяльності забезпечує членам суспільства можливість безперешкодно й спокійно користуватися своїми правами, тобто гарантує їм свободу поведінки в цих межах. Прагнучи встановити останні, закон сприяє тому, щоб в суспільному житті людей запанував порядок, заснований на свободі [4, с. 29]. Слід зазначити, що успішне вирішення даного завдання буде можливе лише тоді, коли правотворчість спиратиметься на науково обгрунтовану методологію аналізу соціальних чинників, що зумовлюють необхідність розробки й ухвалення нових законів та впровадження в законодавчу систему дієвих гарантій реалізації приписів нормативно-правових актів.

Трансформаційні перетворення методології вітчизняного правознавства, яке за останні роки поповнилось новими, невідомими соціалістичному законодавству інститутами, потребують переосмислення ряду поглядів, що стосуються основ права. Такі засадничі ідеї становлять аксіоматичне підґрунтя для спеціально-галузевих досліджень, а їх фундаментальність дозволяє інтегрувати юридичні знання в єдину систему [5, с. 29].

В основу законодавчої діяльності покладений принцип єдності права й законності, що виявляється в нерозривному зв'язку базових і інструментальних (функціональних) юридичних цінностей. При цьому пріоритетною базовою цінністю земельного законодавства є основні, визнані і невідчужувані земельні права людини. Якщо законодавство розглядати поза базовими правовими цінностями, то даний феномен втрачає властивості правового інституту.

У правовій теорії і практиці цінність земельного законодавства повинна вбачатися не стільки в тому, що за допомогою нормотворчої діяльності держава реалізує свої управлінські функції в галузі використання й охорони земель (хоча припинювати значення земельного законодавства в даній сфері також не можна), скільки в здатності суспільства протистояти за допомогою спеціальних юридичних механізмів тоталітарному одержавленню суспільного життя; надмірній концентрації влади в одних руках; свавіллям й беззаконно з боку бюрократичного апарату; у закріпленні широких можливостей для активних дій учасників земельних правовідносин; у взаємному забезпеченні їх земельних прав, обов'язків і відповідальності за порушення земельно-правових приписів.

Окреслюючи сферу свободи поведінки суб'єктів земельних відносин, механізм земельного законодавства дозволяє розмежовувати та інтегрувати різноманітні інтереси щодо привласнення земель і використання їхніх корисних властивостей; вирішувати цивілізованим шляхом земельні спори; знаходити компроміс в процесі усунення колізій. У цьому полягає соціальна суть земельного законодавства – з одного боку, закріплюючи в законі основні земельні права й свободи людини, держава надає їй можливість активної

діяльності, а з другого – обмежує свободу індивіда рамками, установлюючи правила належної (або, навпаки, недопустимої) поведінки.

Методологічну основу функціонування земельного права України, на думку В. В. Носіка, мають становити національні і зарубіжні філософські, економічні, екологічні, аграрні, біологічні, юридичні та інші доктрини щодо взаємозв'язку землі, людини, суспільства й природи, використання й збереження землі як основи економічного, соціального, державно-правового, демографічного, духовного, культурного розвитку народу, а також щодо збереження довкілля. У взаємозв'язку земля–людина–природа виняткова роль належить землі, оскільки особливості землі як об'єкта правового регулювання суспільних відносин зумовлені її об'єктивними фізичними ознаками й функціями, які вона виконує в природі, економіці, суспільстві, а також суб'єктивними юридичними властивостями, які визначають її як об'єкт земельного права [6, с. 53].

Земельне законодавство як специфічний інструмент правового регулювання істотно впливає на обрання засобів і методів, що використовуються державою в процесі регулювання земельних відносин. У правовій державі здійснення законодавчої діяльності передбачає досягнення відповідності між правомірністю і законодоцільністю, коли нормативні акти в обов'язковому порядку враховують інтереси кожного індивіда й реалізуються всіма суб'єктами правовідносин і, в першу чергу, державою. Оскільки правознавство в цілому покликане допомагати законодавцеві у виробленні наукових основ управління суспільством, можна стверджувати, що завданням юридичної науки є надання допомоги законодавцеві в розробці й прийнятті правових норм. Сучасне земельне законодавство розвивається досить інтенсивно, і наука земельного права повинна прагнути до того, щоб сприяти цьому процесу, вирішуючи поточні й перспективні проблеми вдосконалення земельного законодавства.

Метод пізнання права являє собою розумовий процес, що реалізується в науковій формі й направлений на предмет (об'єкт) дослідження з метою набуття нових правових знань як у загальнотеоретичному, так і в галузевому аспекті [7, с. 39]. Джерела права як об'єкт пізнання правової науки – це складне поліструктурне явище ієрархічно взаємопов'язаних компонентів. Тому ефективність їх дослідження буде зростати, коли спиратиметься на метод системно-структурного аналізу, який зумовлює всебічний аналіз складних динамічних цілісностей, частини яких перебувають між собою в органічній єдності й взаємодії. Цей аналіз має важливе значення для дослідження джерел права й зумовлений самою постановкою проблеми – система джерел права передбачає певним чином упорядковану, цілісну, логічно побудовану сукупність джерел права. Він дозволяє з'ясувати й повніше проаналізувати взаємний вплив джерел права, зробити висновок про ефективність чи неефективність функціонування системи джерел права в цілому і в Україні зокрема [8, с. 14]. Використання методу системно-структурного аналізу веде від менш глибокого до більш широкого й глибокого знання системи джерел права, до швидкого накопичення теоретично і практично значущої інформації про неї. За допомогою системного методу увага акцентується не тільки на виявленні особливостей і визначенні поняття джерел права, а й на їх зв'язку з іншими явищами, інститутами й процесами. Головною властивістю будь-якої системи є її інтегративність, яка, з одного боку, створює якість системи, а з другого – поєднує її компоненти у внутрішньо організовану структуру. Інтегративні якості правової системи зумовлюють методологічні підстави її дослідження. Одиначна правова норма або стаття нормативно-правового акта, відокремлена від правової системи, не в змозі впливати на відповідні суспільні відносини. Лише в єдності з іншими правовим засобами, що входять до складу даної правової системи, досягається ефективне правове регулювання цих відносин [7, с. 256].

Зупинимося на характеристиці інших методів, використання яких є обов'язковим у дослідженні земельного законодавства. Функціональний метод передбачає дослідження джерел права через їх функції. Використання цього методу допомагає виявленню ролі, місця й значення джерел права в правовій системі. Функціональний характер системи джерел права зумовлює ті методологічні підстави її дослідження, які зводяться до необхідності вивчення діяльності кожного компонента цієї системи, взаємодії між ними та іншими системами. Система джерел права динамічна, вона постійно розвивається через притаманні їй внутрішні і зовнішні протиріччя, функціонує в певному зовнішньому середовищі, яке визначає й розвиває її, детермінує спрямованість її функціонування. Діяльнісний метод передбачає дослідження джерел права через їх дію.

У системі методів дослідження джерел права зростає роль порівняльного методу, особливо з огляду на необхідність адаптації законодавства України до законодавства ЄС, бо використання цього методу дозволяє вийти за рамки догматичної дискусії, що ведеться в межах національного права, і запропонувати нові методологічні підходи, урахувавши при цьому вітчизняний досвід [8, с. 13]. Спеціальними методами порівняльно-правових досліджень є зіставлення, яке здійснюється на основі подібних суттєвих властивостей об'єктів, та протиставлення, яке передбачає виділення серед об'єктів еталону, що може бути найбільш ефективним зразком правового регулювання в конкретних умовах.

Поширеними методами дослідження джерел права є логіко-семантичний аналіз та прогнозування, яке дозволяє отримати уявлення про перспективи розвитку цих джерел.

Зв'язок між етапами, стадіями дослідження джерел права має ієрархічний вигляд: кожен наступний, більш високий етап використовує матеріали, знання, отримані на попередніх стадіях.

Висновки. Наука земельного права повинна стати важливим інструментом вивчення земельного законодавства з подальшим виробленням рекомендацій, направлених на його вдосконалення. Методологія сучасного земельного законодавства є відносно самостійною частиною цієї науки. Основний недолік попередніх теоретичних досліджень у сфері методології земельного законодавства полягає в тому, що методологія зводилася до рівня простого сумарного, механічного утворення, що складається з певного набору конкретних юридичних засобів, які використовуються у процесі нормотворчої діяльності. Наслідком такого спрощеного підходу до методології земельного законодавства є істотні протиріччя в розумінні сукупності методів, що використовуються в процесі формування земельного законодавства, помилки у визначенні гносеологічних можливостей окремих загальних і спеціальних методів, що застосовуються в процесі розробки і прийняття законів, які регулюють земельні відносини, відсутність чітких уявлень про методику правотворчості.

Література

1. *Лишак Д. Колізії наукових поглядів на поняття «законодавство» і практичну необхідність його нормативної легалізації / Д. Лишак // Право України. – 2001. – № 8. – С. 48–51.*
2. *Шемишченко Ю. С. Законодавство // Юридична енциклопедія : [в 6 т.] / НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького ; [редкол. : Шемишченко Ю. С. (голов. ред.) та ін.] — К. : «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 1998. – Т. 2 : Д–Й. — 1999. — 741 с.*
3. *Ясперс К. Смысл и назначение истории: [пер. с нем. М. И. Левиной ; вступ. ст. П. П. Гайденко ; сост. : М. И. Левина, П. П. Гайденко] / Карл Ясперс. – 2-е изд. – М. : Республика, 1994. — 527 с.*
4. *Ильин И. А. Общее учение о праве и государстве (фрагменты) / И. А. Ильин // Правоведение. – 1992. – № 3. – С. 27–32.*
5. *Сивий Р. Система права України : до методології дослідження її структури / Р. Сивий // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали X регіон. наук.-практ. конф. – Л., 2004. – С. 29–31.*
6. *Носік В. В. Юридична природа сучасного земельного права України / В. В. Носік // Бюлетень М-ва юстиції України. – 2008. – № 7/8 (81/82). – С. 50–58.*
7. *Бельський К. С. Методология и метод познания в праве (общетеоретические аспекты) / К. С. Бельский, Л. А. Зайцева // Юрид. образование и наука. – 2010. – № 3. – С. 35–39.*
8. *Сырых В. М. Логические основания общей теории права / В. М. Сырых / Рос. акад. правосудия. – 2-е изд., стер. – М. : Юстицинформ, 2004. – 527 с.*
9. *Пархоменко Н. М. До визначення методів дослідження джерел права / Н. М. Пархоменко // Держава і право : Юрид. і політ. науки : Зб. наук. пр. – К., 2006. – Вип. 33. – С. 10–17.*